

<https://jpll.ui.ac.ir/?lang=en>

Research on Mystical Literature

E-ISSN: 2476-3292

Vol. 17, Issue 1, No.50, Spring & Summer 2023, pp. 153-171.

Received: 28/02/2023 Accepted: 03/12/2023

Research Paper

Social Interactions and Actions of Jawanmardi Groups

Samaneh Taheri

PhD Candidate, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Isfahan,
Isfahan, Iran

samanehtaheri176@gmail.com

Ehsan Reisi

Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of
Isfahan, Isfahan, Iran

ehsan.reisi@gmail.com

Seyed Ali Asghar Mirbagherifard

Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Isfahan,
Isfahan, Iran

a.mirbagherifard@gmail.com

Abstract

Jawanmardi is an established sect in Iran that was initially formed as a social action to realize the rights of the oppressed, and over time thrived in terms of theoretical fundamentals, teachings, and practices, while also divided up into various movements and associations. Such groups played a substantial role in the community during diverse epochs. Precisely in the wake of Islam, the social actions of Jawanmardan were significantly reformed in a way that some Islamic scholars consider Islamic mysticism as the major source of impact for Javanmardi groups, specifically futuwwat. Although Jawanmardi has been a serious social movement in the history of Iran, its significant dimensions, i.e. social interactions and actions, are yet to be investigated. In fact, their theoretical fundamentals, interactions with other groups, and social movements and social actions have not been fully explicated. Taking a historical method a descriptive-analytical approach, the present study analyzes social

* Corresponding author

Taheri, S., Reisi, E., & Mirbagherifard, S. A. A. (2023). Social Interactions and Actions of Jawānmardī (Young manliness, Chivalry) Associations. *Research on Mystical Literature*, 17 (1): 153-171.

2476-3292 © The Author(s).

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>)

10.22108/JPLL.2023.136908.1754

interactions and actions of Jawanmardan (adherents of Jawanmardi associations). The findings suggest that Jawanmardan were influenced by Islamic mysticism as their major intellectual source while more research reveals the implications of pre-Islam. Additionally, they preserved diligent and restless interactions with mystics, governors, and craftsmen. Jawanmardi associations mainly strived to combat oppression, serve humans regarding guardianship of cities, prodigality, altruism, maintaining safety, as well as patrolling ways and pilgrimage and commercial caravans (travelers journeying together).

Keywords: Jawanmardi, Sufism, First Mystical Tradition, Second Mystical Tradition, Jawanmardi Associations, Social Actions

Introduction

Jawanmardi was a social movement in ancient Persia that flourished by adhering to Islamic doctrines and mysticism. Respecting time requirements, this movement was divided into various groups and branches referring to particular features throughout history. Moreover, some basic principles of Jawanmardi such as establishing justice, defending the oppressed, protecting the homeland, and preserving rituals have been considered a common point among all groups inspired by Jawanmardi. All groups of Jawanmardi attempted to establish justice and protect the country against the invasion of foreigners and enemies. Although these groups like other social groups underwent changes and deviations, they played significant political and social roles in every period. After the advent of Islam, they made changes in their deviant behaviors and actions by virtue of Islamic tradition and mysticism. Hence, their rituals, practices, and theoretical foundations acquired an Islamic and spiritual flavor. For the sake of the strong connection and reciprocal influence between mysticism and Jawanmardi, this social movement (Jawanmardan) has been recognized as one of the mysticism branches in some historical periods. Due to the widespread presence of them in different Islamic countries and undertaking political and social responsibilities in different periods, authorities considered them with particular attention. Despite their prominent social role, the details of their interactions and social actions are still vague and unclear. Determining the details of the social action of Jawanmardan is an essential and significant matter in two respects: It can reveal the most important aspect of this social group, and also clarifies different aspects of Jawanmardan interaction with different groups of people such as mystics and rulers.

Accordingly, In addition to providing a concise introduction to various groups of Jawanmardi, this research is intended to analyze and explain the political and social roles of Jawanmardi and also their interactions with other classes and groups of the society.

For this purpose, historical and analytical-descriptive methods are applied. The most important sources are historical texts, mystical texts, sources related to futuwwat, and popular literary works such as *Samak-e-Ayyar*, *Darab-nameh*, and *One Thousand and One Nights*.

Review of the Literature

From Ancient Persia until the contemporary period, Jawanmardi has been considered an old tradition. Due to the social and political roles of different groups of Jawanmardi, the lives of societies were changing and transforming. Consequently, from previous decades until now, many researchers have examined the different aspects of Jawanmardi. In this respect, [Karamipour \(2013\)](#), in his article entitled 'Investigation of the social aspects of futuwwat ritual in Khorasan from the 3rd to the 6th century AH' examines the social aspects of Jawanmardan and their relationship with different groups such as

craftsmen. Explaining the social aspect of Jawanmardan as a social group is a matter of importance. In this sense, it can be said that the mentioned study is important. On the other hand, this research is restricted just to a certain period and aspects, especially the economic aspect. Moreover, in another research, [Ghanadzadeh \(2004\)](#) in an article entitled "Study of Ayari Ritual in the History of Iran" investigates the source and origin of Jawanmardi and especially ayyari. In addition to expressing various topics on ayyari, the author mentions a few points about their social roles and actions. Furthermore, some references to the verses of the Shahnameh and some books on the topic of ayyari could be regarded as a positive point of this study. Respecting the importance of Jawanmardan and their social and political roles in the future of Islamic countries, this research can be regarded as a turning point in the field of historical studies of Jawanmardi and mysticism. Moreover, this study clarifies the historical aspects of countries from different points of view.

Methodology

In addition to representing different groups of Jawanmardi, this study is intended to analyze and explain their political and social roles by taking a historical method and a descriptive-analytical approach. For this purpose, data were collected from mystical, historical, and popular literary texts such as *One Thousand and One Nights*, *Darab-nameh*, *Samak-e-Ayyar*, and also some books related to futuwwat.

Results

Throughout history, Jawanmardan has been considered the prestigious social group in the society who have always attracted the respect and attention of people, especially the youth. They have been divided into different groups with common aims such as establishing justice and helping the oppressed. Regarding rulers' sovereignty and setting up an ideal society, different groups of them performed different social and political roles. Sometimes, a group of them worked in government to advance their particular goals. In this sense, they did some affairs such as protecting cities, maintaining the security of the cities, and defending the country. They worked in the position of Commander-in-Chief or Castellan, whereas another group was always a staunch opponent of the governments and refused to cooperate with the statesmen. Often, they used to advance towards their goals by fighting the rulers, planning an uprising against them, and cooperating with the opponents of the government to establish justice and overthrow the oppressive rulers. Therefore, this matter leads to the spread and influence of Jawanmardan groups among the people. Indeed, their activities continue in the present era in the form of some groups called Looti and Babashamel. Although some moral and behavioral deviations are observed in these groups, their main goal and concern is still to fight oppression and defend the oppressed.

نشریه علمی پژوهش‌های ادب عرفانی

سال هفدهم، شماره اول، پیاپی ۵۰، بهار و تابستان ۱۴۰۲، صص. ۱۵۳-۱۷۱.

تاریخ وصول: ۱۴۰۱/۱۲/۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۹/۱۲

تعاملات و کنش‌های اجتماعی گروه‌های جوانمردی

سمانه طاهری، دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

samanehtaheri176@gmail.com

احسان رئیسی* ، استادیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

Ehsan.Reisi@gmail.com

سیدعلی اصغر میرباقری فرد، استاد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

a.mirbagherifard@gmail.com

چکیده

آیین دیرپای جوانمردی در ایران در ابتدا به‌عنوان جنبشی اجتماعی برای احقاق حق مظلومان شکل گرفت. به تدریج با افزوده شدن مبانی نظری، تعالیم و آداب و اصول اخلاقی به آن، جریان‌ها و گروه‌های مختلفی از این آیین منشعب شدند. این گروه‌ها در دوره‌های مختلف نقش مهم و بسزایی در جامعه ایفا کردند. به‌ویژه در دوره پس از اسلام که با تأثیرپذیری جوانمردان در ابعاد مختلف از عارفان، کنش اجتماعی آنان نیز دست‌خوش تغییرات مهمی شد. با وجود حضور جوانمردی به‌عنوان یک جریان اجتماعی مؤثر در تاریخ ایران؛ اما تاکنون مبانی نظری، تعاملات با دیگر گروه‌ها و جریان‌های اجتماعی و همچنین کنش‌های اجتماعی آنان به شکلی منسجم تبیین نشده است؛ از این رو پژوهش حاضر با استفاده از رویکرد تاریخی و روش توصیفی-تحلیلی و بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای تعاملات و کنش‌های اجتماعی جوانمردان را تحلیل و تبیین کرده است. یافته‌ها نشان می‌دهد، هرچند ریشه‌های جوانمردی را باید در ایران پیش از اسلام جستجو کرد؛ اما می‌توان عرفان را مهم‌ترین آبخور فکری جوانمردان پس از ورود اسلام به ایران و کشورهای دیگر دانست، چنانکه ایشان با عارفان، اهل حکومت و پیشه‌وران بیش از همه گروه‌های اجتماعی تعامل مستمر و پویا داشته‌اند. از مهم‌ترین کنش‌های گروه‌های جوانمردی می‌توان به موضوعات مبارزه با ظلم حاکمان وقت و ثروتمندان، خدمت به خلق از جمله محافظت از شهرهای مرکزی و شهرهایی که بیشتر مورد حمله بیگانگان قرار می‌گرفت، انفاق، ایثار و برقراری امنیت در راه‌های اصلی و کاروان‌های مسافرتی و تجاری اشاره کرد.

واژه‌های کلیدی

جوانمردی، عرفان، سنت اول عرفانی، سنت دوم عرفانی، گروه‌های جوانمردی، کنش اجتماعی

* مسؤول مکاتبات

طاهری، سمانه، رئیسی، احسان، میرباقری فرد، سیدعلی اصغر. (۱۴۰۲). تعاملات و کنش‌های اجتماعی گروه‌های جوانمردی. پژوهش‌های ادب عرفانی عرفانی، ۱۷ (۱): ۱۵۳-۱۷۱.

2476-3292 © The Author(s).

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>)

10.22108/JPLL.2023.136908.1754

۱. مقدمه

جوانمردی به‌عنوان جریانی اجتماعی در ایران پیش از اسلام سابقه‌ای دیرینه داشت و پس از اسلام نیز با بهره‌گیری از مبانی نظری، تعالیم و آداب عرفانی رشد کرد و بالید. در دوره‌های مختلف این جریان و بر اساس اقتضات روز، گروه‌ها و انشعابات مختلفی پدید آمدند که هر یک ویژگی‌ها و اهداف منحصر به فردی داشتند و همگی در اصول اولیه جوانمردی هم‌صدا بودند. برخی از این اصول اولیه را می‌توان در خدمت به خلق، حفاظت از شعائر دینی، محافظت از میهن، مبارزه با ظالمان و احقاق حق مظلومان برشمرد.

بر این اساس، جوانمردان تمام اهتمام خویش را مصروف برقراری عدالت در جامعه کردند تا از ایران در برابر دشمنان محافظت کنند. البته نباید از خاطر دور داشت که این جریان نیز مانند برخی دیگر از جریان‌های اجتماعی دستخوش تغییرات زیادی شد و گاه نیز با رسوخ انحرافات در آن از مسیر اصلی خویش دور گشت. به‌طور کلی شاخه‌های مختلف جوانمردی در هر دوره، از مهمترین جریان‌های اجتماعی در تاریخ ایران به‌شمار می‌آیند که از طریق برقراری ارتباط با گروه‌های دیگر و کنش‌های اجتماعی نقشی مهم در ساحت اجتماعی و سیاسی ایران بر عهده داشتند.

مشی جوانمردان پس از اسلام با تأثیر از عرفان و تعالیم اسلامی، رنگ و بوی اسلامی و معنوی یافت که این موضوع هم در مبانی نظری و هم در اعمال و آداب آنها به‌خوبی مشهود است. این پیوند در برخی دوره‌ها چنان مستحکم است که جوانمردی به‌عنوان یکی از شاخه‌ها و مشرب‌های عرفانی تلقی می‌شود.

گروه‌های جوانمردی افزون بر جامعه شهری و روستایی ایران در کشورهای دیگری مانند عراق، عربستان و اندلس نیز کارکردهای مهم اجتماعی و سیاسی داشتند، چنانکه در برخی دوره‌ها در سرنوشت کشورهای یاد شده نقش مهمی ایفا کردند. برخی گروه‌های جوانمردی با حکومت‌ها و نهادهای قدرت مبارزه می‌کردند، گروهی با توجه به رفتار و شیوه حکومت حاکمان به یاری مردم شتافته و به مبارزه با دشمنان حاکمان می‌پرداختند. همین امر، سبب می‌شد تا نهاد قدرت همواره توجهی ویژه به جوانمردان داشته باشد.

با وجود نقش پررنگ اجتماعی و اثرگذار تاریخی جوانمردان، هنوز جزئیات تعاملات و کنش‌های اجتماعی آنان پوشیده مانده است. تبیین جزئیات عمل اجتماعی جوانمردان افزون بر آشکار ساختن مهمترین وجه این جریان اجتماعی، ابعاد گوناگون تعامل آنان با عارفان، حاکمان و دیگر اقشار را نیز روشن می‌کند. بررسی این موضوع در پژوهش‌های عرفانی و تاریخی نیز بسیار مهم و ضروری خواهد بود.

بر این اساس پژوهش حاضر بر آن است تا با استفاده از روش تاریخی و رویکرد تحلیلی-توصیفی و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای ضمن معرفی اجمالی گروه‌های مختلف جوانمردی، به بررسی کارکرد اجتماعی و سیاسی آنان پرداخته و شیوه تعاملشان با دیگر اقشار و گروه‌ها را مورد تحلیل و تبیین قرار دهد. از مهمترین منابع مورد استفاده در این پژوهش می‌توان به متون تاریخی، متون عرفانی، منابع مربوط به فتوت و آثار ادب عامه مانند *سمک‌عیار*، *داراب‌نامه* و *هزارویک شب* اشاره کرد.

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های مستقلی در زمینه بررسی آیین فتوت و جوانمردی از جهات گوناگون انجام شده است؛ اما تاکنون پژوهش جامعی کارکرد و رفتار اجتماعی و سیاسی جوانمردان را تحلیل نکرده است. از جمله مهمترین این پژوهش‌ها مقاله‌ای با عنوان «بررسی ابعاد اجتماعی آیین فتوت در خراسان از قرن سوم تا ششم هجری» از [کریمی‌پور \(۱۳۹۲\)](#) است که

با بررسی ابعاد مختلف فتوت و ارتباط آن با تصوف، کارکردهای جوانمردان را در دوره زمانی و مکانی مشخص در جامعه مشخص کند. این پژوهش تنها به دوره‌ای از تاریخ و کارکردهای اندکی از جوانمردان در جامعه بسنده کرده است. همچنین مقاله [قنادزاده \(۱۳۸۳\)](#) با عنوان «بررسی آیین عیاری در تاریخ ایران» به بررسی پیشینه و سرچشمه عیاری پرداخته و برای تبیین بهتر موضوع، شواهدی از شاهنامه و کتاب‌های عیاری دیگر ارائه داده است که به‌طور کلی اشاره بسیار اندکی به عمل اجتماعی جوانمردان دارد.

۳. گروه‌های جوانمردی

مفهوم جوانمردی ضمن آنکه جوهره اصلی خویش را در طول تاریخ حفظ کرده است، در هر دوره تاریخی بر اساس اقتضانات فرهنگی و اجتماعی، ویژگی‌هایی منحصر به فردی از خود بروز داده است. بر همین اساس، جوانمردان در دوره‌های گوناگون تاریخی، گروه‌های مختلفی را تشکیل داده و در دوره‌های مختلف تاریخی در کنار یکدیگر حضور داشته‌اند و چنین نیست که هر یک طول عمر مشخص یا محدودی داشته باشد؛ بلکه دوران اوج و شکوفایی آنها در دوره‌ای خاص بوده است که در آن بیشترین اثرگذاری اجتماعی را در بین دیگر گروه‌های جوانمردی داشته‌اند. گروه‌های مختلف جوانمردی در شیوه و انواع کنش اجتماعی، آداب و تعالیم، پوشش و رسوم، مذهب کلامی یا فقهی، مکان و زمان شکل‌گیری و زیست و همچنین سنت پرورشی تفاوت‌هایی دارند؛ اما آنچه همه را ذیل نام جوانمردان گرد هم می‌آورد، اصول و مبانی جوانمردی و فتوت است که در طی سال‌ها از پیش از اسلام تا دوره معاصر در بین آنها جاری است.

۱.۳. عیاران

عیاران کهن‌ترین گروه جوانمردان بودند که ریشه‌های آن را در دوران پیش از اسلام می‌توان جستجو کرد. این گروه از جوانمردان در قرن دوم هجری اصول اخلاقی و آداب تربیتی خاصی داشتند و بیشتر به دزدی از ثروتمندان و دستبرد به کاروان‌ها و کمک به فقرا و نیازمندان می‌پرداختند ([زرین کوب، ۱۳۸۲، ص. ۸۱](#)). رواج و رونق عیاری را می‌توان در حدود سده سوم تا ششم دانست؛ البته این گروه به‌صورت پراکنده قبل و بعد از این تاریخ نیز فعالیت‌هایی داشتند ([حاکمی، ۱۳۸۲، ص. ۳۴](#)). عیاران بیشتر در زمان هرج و مرج مملکت و حکومت ظاهر می‌شدند. آنها در این زمان حکومت را به‌دست می‌گرفتند. نمونه‌ای از تشکیل حکومت عیاران، یعقوب‌لیث بود که با یاری برادران و جوانمردان دیگر توانست در سیستان حکومتی پدید آورد.

۲.۳. شاطران

در اواخر قرن دوم هجری شاطران در مرکز خلافت عباسی پدید آمدند. افزون بر بغداد در شهرهای مختلف اسلامی پراکنده بودند و نام‌های مختلفی داشتند؛ در عراق به «شاطر»، در خراسان به «سربداران» و در آفریقا و آندلس به «صقوره» معروف بودند ([بهرامی و اربابی، ۱۳۹۰، ص. ۹۵](#)). رواج شاطری در عهد صفوی به اوج خود رسید، تا جایی که شاطری به یکی از مناصب حکومتی تبدیل شد که همواره ملازم و همراه پادشاهان بود ([یزدی، ۱۳۹۰، ص. ۱۳۱](#)). شاطران از میان کسانی انتخاب می‌شدند که نیروی بدنی فوق‌العاده و توانایی سریع دویدن داشتند، همچنین آنها مقید به رعایت مسائل شرعی نبودند و گاه برخلاف موازین شرعی دست به انجام کارهای ناشایست و لهو و لعب مانند دزدی و دستبرد به اموال ثروتمندان می‌زدند ([کرین، ۱۳۶۳، ص. ۱۴۲](#)).

۳.۳. فتیان

این گروه از جوانمردان بعد از ظهور تصوف و در حدود قرن دوم هجری در کشورهای اسلامی از طریق درهم آمیختگی جوانمردی و تصوف پدید آمدند (همان، ص. ۱۱۳). این افراد تفاوت‌های زیادی با عیاران و دیگر گروه‌های جوانمردی داشتند. برخلاف دیگر جوانمردان، فتیان در شهرها سکونت داشتند و به پیشه‌وری مشغول بودند (مدائنی و افشاری، ۱۳۸۱، ص. ۱۹). کار اصلی و عمده آن‌ها خدمت به یاران، مهمان‌دوستی و مواظبت از مردم و اهل محل بود (کرین، ۱۳۶۳، ص. ۱۰۷). اگرچه فتیان با دیگر جوانمردان مانند شاطران یا عیاران تفاوت‌های اساسی داشتند؛ اما هدف هر دو گروه مبارزه با ثروتمندان و دفاع از مظلومان و مستضعفان بود. این گروه طی قرن‌های متمادی در میان مردم کشورهای مختلف رواج داشت؛ اما تشکیلات آن‌ها در دوران صفویه به دلیل انحرافات اخلاقی افراد و بی‌بندوباری از میان رفت (دامادی، ۱۳۷۳، ص. ۳۰).

۳.۴. احداث

در اوایل قرن پنجم هجری در شهرهایی مانند شام، حلب و دمشق ظهور کردند. اعمال و رفتار این گروه از جوانمردان تا حدودی با شاطران و عیاران متفاوت بود (کاشفی، ۱۳۵۰، ص. ۳۱). احداث از میان طبقات مختلف مردم برخاستند و در مواقع عادی و هنگام آرامش داوطلبانه به انجام کارهایی مانند حفظ و مراقبت از شهرها و روستاها می‌پرداختند؛ اما در زمان هرج و مرج مانند آتش‌سوزی و تهاجم کشورهای بیگانه به نیروهای دولتی کمک می‌کردند (دامادی، ۱۳۷۳، ص. ۳۰). یکی از خصوصیات این گروه، مخالفت شدید با پیروان مذهب شیعه و دوستان امام علی (ع) در زمان بنی‌امیه بود که به دلیل تعصبات مذهبی، مخالفت و دشمنی امویان با خاندان پیامبر، سبب تفرقه و جدایی میان فتیان و جوانمردان شیفته امام علی (ع) و احداث مخالف تشیع شد (همان، ۳۳).

۳.۵. پهلوانان

گروهی دیگر از جوانمردان در قرن هفتم بودند. پهلوانی در ایران پیش از اسلام وجود داشت و کشتی گرفتن و ورزش جزء فعالیت‌های روزمره آن‌ها به‌شمار می‌آمد. بعد از ورود اسلام به ایران، پهلوانی نیز مانند سایر امور رنگ و بوی مذهبی به خود گرفت تا در دوران صفوی و زندیه به عصر طلایی پهلوانی و کشتی گرفتن تبدیل شد. پهلوانی تنها به همان دوره محدود نشد و همواره در کشور ایران و سرزمین‌های دیگر ادامه یافت (افشاری، ۱۳۸۴، ص. ۳۵). پهلوانان مانند دیگر جوانمردان هدف خود را یاری رساندن به مظلومان و مبارزه با حاکمان و ستمگران می‌دانستند، با این تفاوت که این افراد افزون بر اعمال جوانمردانه، شجاعت و سخاوت، قدرت بدنی بسیاری نیز برای انجام ورزش‌هایی مانند کشتی گرفتن و تیراندازی داشتند (همان، ص. ۳۵).

۳.۶. کلوها

دسته‌ای دیگر از جوانمردان در قرن هشتم هجری بودند. واژه «کلو» در معنای ریش سفید، کلانتر و رئیس محله آمده است که می‌توان این کلمه را مخفف واژه «کلان» دانست. «کلو» در برخی از شهرهای ایران به معنای احمق و دیوانه به کار می‌رود که به نظر می‌رسد صورتی دیگر از واژه «گول» باشد (همان، ص. ۶۹). آن‌ها مانند دیگر جوانمردان در شهرهای مختلف وظیفه حفظ و برقراری نظم شهرها و محلات را بر عهده داشتند، همچنین در امور سیاسی و اجتماعی بسیار تأثیرگذار بودند و در هنگام وقوع وقایع مهم به یاری دولت و حکومت‌ها می‌شتافتند، چنانکه کلوها در انتقال حکومت شیراز از شاه ابواسحاق اینجو به امیر مبارزالدین، حضور فعال داشتند (همان، ص. ۳۵).

۸.۳. اخی‌ها

در قرن هفتم هجری فتوت در آسیای صغیر رونق و رواج یافت. این جوانمردان نام خود را «اخی» نهادند. اخی‌ها برخلاف عیاران در شهرها سکونت داشتند و امرار معاش آن‌ها از راه صنعت‌گری و کسب‌وکار بود (افشاری، ۱۳۸۴، ص. ۲۸). آن‌ها به دلیل مجاورت با مردم همواره به سرووضع خود رسیدگی می‌کردند و به جای خرقة، شلوار می‌پوشیدند، به جای استفاده از رنگ‌های قرمز و زرد بیشتر از رنگ‌های سفید و سبز در پوشش خود استفاده می‌کردند (ابن بطوطه، ۱۳۶۱، ص. ۲۸۶). این گروه مانند سایر جوانمردان در زمان هرج و مرج‌های سیاسی در امور کشور و حکومت‌ها دخالت می‌کردند و گاه عهده‌دار مناصب دولتی نیز می‌شدند، همچنین گروهی از آنان به یاری شاه اسماعیل صفوی شتافتند و شاه اسماعیل جوانمرد با کمک آن‌ها توانست حکومتی مقتدر را پایه‌گذاری کند (یزدی، ۱۳۹۰، ص. ۱۲۴). در اواخر قرن هشتم و با فتح آنکارا توسط عثمانی این گروه اهمیت خود را از دست دادند و تا قرن سیزدهم هجری قمری تا حدودی در سرزمین‌های مختلف نام‌هایی از آن‌ها وجود داشت.

۹.۳. لوتی‌ها

لوتی‌ها یا لوطی‌ها گروهی از جوانمردان در دوره صفویه و قاجار در شهرهای ایران به ویژه تهران بودند. عنوان لوتی‌ها دو گروه از افراد را در برمی‌گرفت: گروهی که در چاقو‌کشی مهارت داشتند و بر سر گذرگاه‌ها با لحنی خاص به ریشخند مردم می‌پرداختند و گروهی دیگر افرادی که به معرکه‌گیری در محله‌ها مشغول بودند. از ویژگی‌های آن‌ها می‌توان به بخشنده بودن، ایثار، مهمان‌نوازی و شجاعت اشاره کرد (افشاری، ۱۳۸۴، ص. ۵۸). در این دوران مشهورترین لوتیان از کارگزاران پادشاهان بودند و وظیفه بسیاری از آن‌ها مطربی و آوازخوانی بود. گروهی از آنان به نام «مسخره‌ها» با ادا و شکلک درآوردن، مردم را می‌خندانند و در مجالس شادی مردم نمایشی طنزآمیز اجرا می‌کردند که به آن «بقال‌بازی» می‌گفتند (همان، ص. ۶۲). در دوران مشروطه تغییراتی در اعمال و رفتار لوتیان پدید آمد و آن‌ها حافظ محله‌ها و امین افراد شدند. همچنین لوتی‌گری سلسله‌مراتبی داشت، باباشمل‌ها در رأس این سلسله بودند و در مرتبه‌ای پایین‌تر از لوتی‌ها، «دش‌مشدی» یا «چغاله‌مشدی» حضور داشتند. لوتی‌ها مطیع و فرمان‌بردار باباشمل‌ها بودند و بعد از مرگ باباشمل فرد انتخابی از سوی او ریاست بازماندگان را برعهده می‌گرفت. هر فرد نیز برای ترقی از مرتبه داش به باباشمل باید شرایط و مراحل مانند دارا بودن اخلاق جوانمردی، شاگردی کردن در نزد استادان، علم کشیدن و نوحه‌خوان شدن را پشت سر می‌گذاشت. این کارها معمولاً به صورت غیررسمی انجام می‌گرفت. از فعالیت‌ها و تفریحات این گروه‌ها می‌توان به کفتربازی، گرگ‌بازی، تربیت خروس‌جنگی و بقچه‌گردانی در ایام نوروز اشاره کرد (تاورنیه، ۱۳۳۶، ص. ۳۸۵).
در جدول زیر نمایه گروه‌های مختلف عیاری آمده است:

گروه‌های جوانمردی
Jawānmardī associations

عنوان گروه	زمان ظهور	مکان ظهور	شغل	منبع	مذهب	ویژگی‌ها
عیاران	قرن دوم هجری	بیشتر در خراسان و سیستان، بغداد	دزدی و غارت از ثروتمندان	(زرین کوب، ۱۳۸۲، ص. ۸۱)	اسلام	ایثار و بخشش و قیام در برابر ستمگران
شاطران	اواخر قرن دوم هجری	بغداد	قاصد، خبرگزار، در خدمت سلاطین	(بهرامی و اربابی، ۱۳۹۰، ص. ۹۵)	اسلام	مقید نبودن به دین و مذهب، انجام کارهای ناشایست و لهو و لعب
فتیان	قرن دوم هجری	کوفه و شهرهای ایران	پیشه‌وری و صنعتگری	(کرین، ۱۳۶۳، ص. ۱۰۷)	اسلام، اهل تسنن و تشیع	مهمان‌دوستی، پرورش روحی و باطنی شاگردان، مواظبت از مردم و دوستان
احداث	قرن پنجم هجری	شام، دمشق و حلب	حفظ و مراقبت از شهرها،	(دامادی، ۱۳۷۳، ص. ۳۰)	اسلام و اهل تسنن	مخالفت شدید با اهل تشیع، تاحدودی با عیاران متفاوت بودند.
پهلوانان	قرن هفتم هجری	سراسر شهرهای ایران به ویژه تهران	کشتی گرفتن، شغل و حرفه‌های متفاوت	(افشاری، ۱۳۸۴، ص. ۶۴)	اسلام و اهل تشیع	قدرت بدنی بسیار، دفاع از مظلومان، مبارزه با حاکمان، ورزشکار بودن
کلوها	قرن هشتم هجری	سراسر شهرهای ایران به ویژه اصفهان	پیشه‌ور، کلاتر، ریش سفید محله‌ها	(همان، ص. ۶۹)	-	حفظ و برقراری نظم شهرها، تأثیرگذار در امور سیاسی و اجتماعی
سربداران	قرن هشتم هجری	بیشتر در شهرهایی مانند خراسان و گرگان	مشغول در دیوان‌های حکومتی	(راوندی، ۱۳۸۳، ص. ۳۴۰/۲)	اسلام اهل تشیع	مهارت در کشتی گرفتن و تیراندازی و مبارزه با حاکمان
اخی‌ها	حدود قرن هفتم و هشتم	آسیای صغیر به ویژه آناتولی	کسب و کار و صنعتگری	(ابن بطوطه، ۱۳۶۱، ص. ۲۸۶)	-	تربیت جوانان، آموزش تیراندازی، رسیدگی به سرووضع خود، سکونت در شهرها، استفاده از شلوار به جای خرقة
لوتی‌ها	دوره صفویه و قاجار	در شهرهای ایران به ویژه تهران	مطربی، آوازخوانی، شیرگردانی در شهر	(افشاری، ۱۳۸۴، ص. ۵۸)	اسلام	ایثار، مهربانی، گذشت
باباشمل‌ها	دوره قاجار	در شهرهای ایران	کفتربازی، گرگ بازی، بقچه گردانی	(همان، ص. ۶۲)	اسلام	احترام به بزرگترها، عدم تحمل ستم، مهربانی و ایثار

۵. ساختار زندگی اجتماعی و سیاسی ایران

در ایران به‌ویژه در دوره اشکانیان و ساسانیان همانند کشورهای دیگر ساختار اجتماعی کشور بر مبنای نظام طبقاتی و اعتقاد به قداست پادشاه پدید آمد. در واقع جامعه ایران متشکل از دو طبقه حاکم و محکوم بود که شاه و شاهزادگان در رأس این هرم و رعیت در پایین‌ترین مرتبه این هرم قرار داشتند. در نظام حکومتی ایران همه چیز با شاه آغاز می‌شد و با او نیز پایان می‌یافت و او مالک جان و مال مردم بود و مردم کمترین دخل و تصرفی در امور مملکتی نداشتند (رضی، ۱۳۷۶، ص. ۶۳۸/۲). این امر سبب نگاه زورمندانه و بی‌توجهی فرمانروایان به مردم و نادیده گرفتن نقش و جایگاه اجتماعی آن‌ها شد. به همین دلیل همواره نوعی درگیری و کشمکش میان عامه مردم و حاکمان وجود داشت و با کمترین زمینه، درگیری میان این دو نهاد اجتماعی پدید می‌آمد و گاه سبب تغییرات سیاسی و اجتماعی می‌شد. با وجود چنین شرایطی مردم به دنبال مسلکی بودند که تمام جنبه‌های ملیت آنان را شامل شود و بتواند عدالت و برابری را در جامعه برقرار کند. از این رو عیاران در نظام طبقاتی ایران و از میان عامه مردم برای مبارزه با ظلم و برقراری عدالت پدید آمدند (کرین، ۱۳۶۳، ص. ۱۹۷). آن‌ها صدای پنهان و خفته مردم را با دست زدن به اقداماتی مانند دزدی، مخالفت با حاکمان و درگیری با ثروتمندان که از نظر نهاد قدرت جرم محسوب می‌شد به فرمانروایان نشان می‌دادند و می‌کوشیدند با برجسته کردن اموری چون عدالت‌طلبی، ظلم‌ستیزی و راست‌گویی و صداقت تأثیر مثبتی بر هویت فردی و اجتماعی ایرانیان به‌جا بگذارند. با سقوط سلسله ساسانی و ورود اسلام، ساخت سیاسی مبتنی بر پادشاهی و اشرافیت کهن به خلافت اشراف عرب تغییر یافت. همین امر سبب تحول ساخت اجتماعی ایران شد. در نتیجه این تحول، خاندان‌های کهن اشرافی یا کشته شدند یا در ردیف سلسله مراتب اجتماعی جدید قرار گرفتند که به‌سبب نداشتن تبار عرب از شهروندان درجه دو یا موالی محسوب می‌شدند (ابن‌اعثم، ۱۳۷۲، ص. ۳۰۸). ظلم و ستم امویان و نگاه نژادپرستانه خلفای اموی سبب خشم و نفرت مردم ایران نسبت به آنان شد و مردم ایران این بار در شهرهایی مانند کوفه، بغداد یا خراسان و سیستان همراه با جوانمردان به مبارزه با ظلم و ستم پرداختند (همان، ص. ۱۸۶). در زمان عباسیان زندگی اجتماعی و سیاسی ایرانیان به همان روال امویان ادامه داشت، با این تفاوت که خلفای عباسی به فتوت پیوستند و تا حدودی توانستند فعالیت جوانمردان را کنترل و تحت فرمان خود در بیاورند. با ورود سلجوقیان به ایران زندگی و ساختار اجتماعی و سیاسی ایران تا حدودی متفاوت شد. پادشاهان سلجوقی به دلیل نژاد و تبار متفاوت و آشنا نبودن با آداب و رسوم ایرانیان از مقبولیت عموم برخوردار نبودند. آن‌ها برای به‌دست آوردن مقبولیت مجبور به تقسیم قدرت در نهادهای مختلف شدند. بر اثر متمرکز نبودن قدرت، آرامش و امنیت اجتماعی از میان رفت و حکومت برای تأمین هزینه‌های خود مجبور به گرفتن مالیات‌های سنگین از مردم شد. در چنین شرایطی مردم با تشکیل گروه‌هایی مانند جوانمردان یا گروه‌های اجتماعی دیگر به مبارزه با آن‌ها می‌پرداختند، هرچند در این زمان فعالیت جوانمردان با مقابله شدید حاکمان سلجوقی روبرو شد؛ اما در شهرهای مختلف ایران به‌صورت پنهانی به مبارزه با آن‌ها پرداختند (کاظمینی، ۱۳۴۳، ص. ۱۴۲). حمله مغول بار دیگر ضربات مالی، فرهنگی، سیاسی فراوانی بر این کشور وارد کرد. مغولان در زمان حضور در ایران به تخریب، غارت، قتل و به بردگی گرفتن زنان و کودکان مشغول بودند. حملات پی‌درپی مغولان و تشکیل حکومت ایلخانی در ایران تغییرات فراوانی در طبقات اجتماعی پدید آورد. برای مثال، طبقه روشن‌فکر جامعه مانند شاعران و نویسندگان هیچ‌گاه حاضر به همکاری با چنین حکومتی نشدند و گاه برخی از آنان چون عبید زاکانی با شجاعت، ظلم و ستم مغولان و به‌ویژه حکومت ایلخانان را آشکار می‌کردند (تقوی

سنگدھی و همکاران، ۱۳۹۶، ص. ۷۴. از سویی دیگر حاکمان ایلخانی که آشنایی با فرنگ و آداب و رسوم ایرانیان نداشتند خواستار همکاری با پیشوایان مذهبی و سیاسی ایران شدند و این امر سبب برقراری امنیت و آرامش نسبی در جامعه شد؛ اما طولی نکشید که زمامداران به جای درمان دردها و کم کردن رنج مردم به ثروت‌اندوزی و ارتقاء مقام خود مشغول بودند. در چنین اوضاع نابسامانی مردم از ظلم و ستم و آشفته‌گی اقتصادی و اجتماعی به تنگ آمدند و جنبش‌ها و شورش‌هایی را علیه حکومت مرکزی برپا کردند **(همان، ص. ۷۶)**. اختلافات و درگیری ایلخانان تا حکومت سربداران ادامه داشت و سرانجام در این دوران حکومت ایلخانی به‌طور کامل از میان رفت. پس از ایلخانان حکومت‌های محلی و مرکزی فراوانی بر ایران حاکم شدند که عمر و اقتدار چندانی نداشتند، تا اینکه شاه اسماعیل صفوی در تبریز به حکومت رسید. پس از حکومت ساسانیان و ظهور اسلام در ایران، صفوی اولین حکومتی بود که توانست با ایجاد دولتی متمرکز، وحدت و یکپارچگی را در میان نواحی مختلف جغرافیای ایران حاکم سازد **(غفاری‌فرد، ۱۳۸۱، ص. ۳۵)**. نظام سیاسی حاکم بر ایران در دوران پادشاهان صفوی به‌صورت هرمی بود که در رأس آن پادشاه قرار داشت. بعد از شاه، وزیر و بعد از وزیر بقیه ارکان دولت به‌ترتیب حضور داشتند. سرانجام در قاعده این هرم مردم عادی، دهقانان و تجار قرار می‌گرفتند **(همان، ص. ۱۷۴)**. وجود قاعده هرمی در نظام سیاسی این دوران به معنی ظلم و ستم شاه، یا بی‌خبری او نسبت به مردم عادی نیست؛ بلکه در دوران پادشاهی شاهان مقتدر صفوی مانند شاه‌عباس اول، آن‌ها هیچ‌گاه از حال رعایا و مردم عادی بی‌خبر نبودند **(تاورنیه، ۱۳۳۶، ص. ۵۳۰)**. اطلاع شاه و ارکان دولت از وضع زندگی مردم، ایجاد امنیت و تسهیلات از سوی دولت سبب پیشبرد رفاه حال مردم در تمام زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی شد. در این عصر عیاران حضور فعال در عرصه صحنه‌های سیاسی و اجتماعی کشور ایفا نکردند. دوران حکومت صفویان به‌ویژه در دوران سلطنت پادشاهان نخستین با آسایش و آرامش همراه بود. پادشاهان تا حدودی با عدالت و انصاف با مردم رفتار می‌کردند. همچنین عمال حکومتی نیز از ظلم و ستم روی گردان بودند. به‌همین جهت عیاران دلیلی برای مبارزه با حکومت و بزرگان نیافتند. در دوران حکومت قاجاریان در ایران ساختار نظام‌سیاسی آن‌ها مبتنی بر استبداد بود. شاه در رأس سلسله مراتب حکومت قرار داشت و قدرت و اختیارات وی نامحدود بود. در این نظام سیاسی برای پادشاه هیچ محدودیتی وجود نداشت و حق استفاده از تمامی منابع موجود در کشور برای شاه مجاز بود **(مشیرزاده، ۱۳۷۴، ص. ۲۶)**. پس از پادشاه شاهزادگان، درباریان، عناصر اصلی دیوان‌سالاری، حاکمان ولایات مختلف و در آخرین مرتبه مردم عادی حضور داشتند. در این نظام سیاسی، وظیفه عزل و نصب بر عهده پادشاه بود. وی مطابق با سلیقه و صلاح‌دید خود هر فردی را که می‌خواست به مقامی می‌رساند یا از مقامی برکنار می‌کرد **(مستوفی، ۱۳۳۹، ص. ۳۹۴/۱)**. حاکمیت فضای استبدادی در جامعه ایرانی و همچنین دخالت عناصر بیگانه در امور کشور سبب بیزاری مردم از دستگاه دولت و حکومت شد. در چنین شرایطی بیشتر مردم در فقر و فلاکت به سر می‌بردند و زندگی در ایران این زمان با سختی زیادی همراه بود؛ البته افراد ثروتمند نیز در جامعه وجود داشتند. به بیان دقیق‌تر در این زمان جامعه ایرانی را می‌توان به سه دسته ثروتمندان و مالکان زمین‌های بزرگ، مردم میانه‌حال و پیشه‌وران و دهقانان تقسیم کرد **(دروویل، ۱۳۸۸، ص. ۱۰۳)**. با وجود چنین شرایطی مردم از طریق روحانیان یا پهلوانان شکایات خود را به گوش پادشاه می‌رساندند و همانند دوره‌های پیش به‌دنبال راهی برای رهایی از چنان وضعی بودند. انقلاب مشروطه نمونه‌ای از فعالیت مردم برای رهایی از ظلم و ستم و بی‌کفایتی پادشاهان در زمان قاجار بود.

۶. نسبت اجتماعی جوانمردان با سایر گروه‌های اجتماعی

جوانمردان گروهی فعال در جامعه بودند که همواره با گروه‌های دیگر اجتماعی ارتباطی پویا داشتند. در بستر این ارتباط دوسویه از طرفی ابعاد و ویژگی‌های گروه‌های جوانمردی به شکلی مستمر تغییر می‌کرد و از طرف دیگر گروه‌های دیگر از جوانمردان اثر می‌پذیرفتند. جوانمردان در دوره‌های گوناگون تاریخی بیش از همه با عارفان، پیشه‌وران و حاکمان، تعامل و ارتباط داشتند.

۱.۶. عارفان

جوانمردان بیش از همه گروه‌های فکری و اجتماعی از عارفان اثر پذیرفتند. چنانکه پیشتر گفته شد جوانمردان در مبانی نظری، تعالیم و آداب بهره‌ بسیاری از عارفان بردند. به دلیل آن که هر دو گروه به نحوی در پی کاستن از آلام بشر و اقامه اخلاق حسنه در بین مردم بودند، تعاملات آن‌ها در دوره‌های مختلف زمانی مستمر و پویا بود. این ارتباط در سنت اول عرفانی نمود بسیار بیشتری داشت و جوانمردان با عارفان سنت اول بیش از عارفان سنت دوم تعامل داشتند. برای مثال، مولانا با خاندان چلبی که از سرآمدان فتوت و جوانمردی بودند هم‌پیمان شد، یا نجم‌الدین کبری به دلیل ارتباط با جوانمردان، کتابی در باب فتوت نوشت که در آن کتاب می‌توان به وضوح تأثیر مبانی و تعالیم عرفانی را در آداب و رسوم اهل فتوت دید (گولپینارلی، ۱۳۹۸، ص. ۳۹۵).

به دلیل برداشت‌های ناروایی که در باب گوهر عرفان گاه در جامعه ایرانی وجود داشت، در برخی دوره‌ها توجه و تأثیرپذیری فتوت از عرفان سبب روی گردانی گروهی از فتیان از عمل اجتماعی در دوره‌ای از تاریخ شد. در آن زمان فتیان تنها در زوایا و لنگرها به تربیت شاگردان خود مشغول شدند و به دنبال دستیابی به معرفت بودند و البته در همان دوره‌ها نیز دیگر گروه‌های جوانمردی و گاه اهل عرفان به مبارزه و حضور فعال در جامعه مشغول شدند. مهمترین گره‌گاه تاریخی میان عرفان و جوانمردی در سده‌های هفتم و هشتم هجری قمری شکل گرفت. یعنی در دوره‌ای که پس از تحول شگرف در مبانی، تعالیم و آداب عرفان اسلامی و شکل‌گیری سنت دوم، حضور عارفان در صحنه‌های اجتماعی و کنش‌های سیاسی و اجتماعی آنان بسیار بیشتر از قبل و حتی بیشتر از دیگر گروه‌ها و نحله‌های موجود شد. برای مثال، در همان دوره بود که نقشبندیه در به حکومت رسیدن تیموریان به پادشاهان آن‌ها یاری رساندند (حسینی نقشبندی، ۱۳۸۱، ص. ۱۱۷). با وجود تأثیر و تأثرات و مشابهت‌های فراوان، تفاوت‌هایی نیز میان عارفان و جوانمردان وجود داشت. از جمله تفاوت‌های این دو گروه آن بود که عرفان عمدتاً در پی ساختن انسانی آرمانی و به تبع آن پدید آمدن جامعه آرمانی بود ولی جوانمردی بر مدار شکل‌دادن جامعه‌ای آرمانی می‌گشت.

۲.۶. حاکمان

مهمترین گره‌گاه اجتماعی جوانمردان با حاکمان و اهل حکومت شکل می‌گرفت. یعنی بیشترین کنش‌های اجتماعی آن‌ها له یا علیه حکومت‌داران بود. بر همین اساس ارتباط جوانمردان با حاکمان اهمیت بسیاری دارد و نقشی بسزا در سازماندهی مشی اجتماعی فتیان داشته است. برای مثال، همه گروه‌های جوانمردی در هر دوره‌ای با ظلم و ستم و رواج بی‌عدالتی مخالفت داشتند و همواره در پی یاری رساندن به مظلومان و مقابله با ستمگران بودند. جوانمردان با حکومت‌هایی که به زعم آن‌ها بیدادگر و فاسد بودند همکاری نمی‌کردند و می‌کوشیدند به هر نحوی به آن‌ها ضربه زنند یا آن‌ها را ساقط کنند، حتی گاه برای از میان بردن آن‌ها دست دوستی به سمت مخالفان حکومت دراز می‌کردند، اتحاد جوانمردان با اسماعیلیان در زمان سلجوقیان (کاظمینی، ۱۳۴۳، ص. ۱۴۲) یکی از این نمونه‌ها به شمار می‌رود.

از سویی دیگر، گروهی از عیاران برای دست‌یابی به اهداف و حفظ منافع ملی به همکاری با حکومت پرداختند. برای

مثال، شاطران وظیفه پیغام‌رسانی و ارسال نامه‌های حکومتی را بر عهده گرفتند. کلوها در شهرهای بزرگ مانند اصفهان و شیراز سرپرستی و حفاظت از محلات را بر عهده داشتند (افشاری، ۱۳۸۴، ص. ۶۹). همچنین عیاران در جنگ‌های مذهبی و جنگ با مخالفان حکومت تا پای جان مبارزه کردند. آن‌ها در زمان همکاری با دستگاه حکومت نیز از هیچ کوششی مضایقه نکردند و تا پای جان خود بر سر عهد و پیمانی بسته‌شده با حکومت پایبند بودند.

با گذشت زمان و پیوستن جوانمردان به تصوف گروهی به نام فتوت پدید آمد. تعدادی از افراد این گروه برخلاف دیگر گروه‌های جوانمردی روحیه مبارزه‌طلبی و جنگجویی خود را کنار گذاشتند و بی‌اعتنا به حکومت و دستگاه‌های حاکم شدند. آن‌ها به جای مبارزه با حاکمان بیدادگر در زوایا و لنگرها به پرورش و تربیت شاگردان پرداختند. فتيان همانند عارفان به بی‌اعتنایی به دنیا روی آوردند؛ اما تعدادی از آن‌ها به‌ویژه در زمان حمله مغولان به صورت مخفیانه مبارزات و قیام‌هایی را رهبری کردند (بیانی، ۱۳۷۵، ص. ۷۴۰/۲). در دوران قاجار گروهی از جوانمردان به نام «لوتیان» پدید آمدند که گویی دنباله‌رو عیاران در سده‌های نخستین بودند (مارتین، ۱۳۹۰، ص. ۱۴۹). آن‌ها نیز همانند دیگر جوانمردان گاهی به یاری حکومت پرداختند. برای نمونه، به حفاظت از محله‌ها و کوچه‌ها مشغول بودند، گاه به مأموران دولتی جهت رسیدگی به شکایات یا جمع‌آوری مالیات یاری رساندند و گاه به مبارزه با حکومت مشغول بودند. تفاوت اصلی این گروه با دیگر گروه‌ها در آن بود که همانند جوانمردان نخستین از هیچ عمل خشونت‌آمیز روی گردان نبودند. چنان‌که گفته شد اوضاع اجتماعی و سیاسی حکومت‌ها نقشی مهم در سازماندهی کنش‌های اجتماعی جوانمردان داشته است. برای مثال، در زمان رونق اقتصادی به‌ویژه بعد از به سلطنت رسیدن ایلخانان، گروه‌هایی از جوانمردان به جای مبارزه با حکومت و همچنین غارت از مردمان و عمال حکومتی به پیشه‌وری و صنعت‌گری روی آوردند (کرین، ۱۳۶۳، ص. ۱۸۱) و همین موضوع شیوه دیگری از جوانمردی را رواج داد.

۳.۶. اصناف و پیشه‌وران

اصناف و پیشه‌وران یکی دیگر از گروه‌های اجتماعی بودند که در طول تاریخ رابطه تنگاتنگی با جوانمردان داشتند. بعد از پیوستن خلیفه الناصرالدین الله به فتوت و نگارش فتوت‌نامه‌ها، این آیین بیش از پیش در میان عامه مردم و گروه‌های مختلف اجتماعی رواج یافت و همین امر یکی از دلایل مهم روی آوردن پیشه‌وران و اصناف به فتوت شد؛ البته در این زمان تمامی اصناف اجازه ورود به فتوت را نداشتند و تنها گروه اندکی از آن‌ها می‌توانستند به این سلک وارد شوند. پس از حمله مغول، به دلیل توجه فراوان مغولان به اصناف از سویی و اکراه بخشی از بدنه جوانمردی از همکاری با حکومت از سوی دیگر، روابط جوانمردان با اصناف گسترش یافت و اندک اندک «فتوت اصنافی» پدید آمد (کاشفی، ۱۳۵۰، ص. ۷۷). در این ارتباط دو سویه پیشه‌وران و فتيان حمایت متقابل یکدیگر را بدست آوردند و تعدادی از بزرگان فتوت به اصناف پیوستند و همین امر سبب شد اصناف در اوضاع سیاسی و اجتماعی کشور نقش‌های مهمی را ایفا کنند. ثمرات فتوت اصنافی آن بود که پیشه‌وران که بیشتر به دور از کنش‌های سیاسی و اجتماعی خاصی بودند، در عرصه‌های مهم اجتماعی فعالانه شرکت جستند، یعنی یا مانند «کلو اسفندیار» به یاری سرداران و مبارزه با حکومت شتافتند یا همچون «کلو نداف» در برابر سپاه تیمور در سمرقند ایستادگی کردند (راوندی، ۱۳۸۳، ص. ۳۵۸/۳). همچنین بسیاری از ابعاد و اصول اخلاقی و تربیتی فتيان در میان اصناف و پیشه‌وران راه یافت، تا جایی که با ورود افراد به هر کدام از صنف‌ها، ملزم به رعایت و اجرای آن می‌شدند، همین امر سبب گسترش اصول اخلاقی مانند وفاداری، شجاعت و صداقت در میان این

طبقه از جامعه شد. از سویی دیگر به سبب دوری جستن گروهی از جوانمردان از پذیرش مناصب حکومتی، ایشان با حمایت مالی و معنوی پیشه‌وران موفق به انجام مبارزات با حکومت می‌شدند. به همین دلایل بعد از پیوند فتیان با پیشه‌وران تحت تأثیر نظام اصناف، جوانمردان نیز توان بیشتری برای ایجاد گروه‌های سازمان یافته در جامعه جهت مقابله و مبارزه با ناعدالتی و نابرابری به دست آوردند.

۷. کارکردهای اجتماعی-سیاسی جوانمردان در طول تاریخ

جوانمردان که از ابتدای حضور خود در اجتماع همواره به دنبال پذیرش توسط افراد مختلف بودند، با پذیرش مسئولیت اجتماعی جایگاهی در میان مردمان یافتند. گروه‌های جوانمردی متناسب با شرایط سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کشور در زمان حکومت‌های مختلف نقش‌های سیاسی و اجتماعی مختلفی را ایفا کردند. کنش‌های اجتماعی و سیاسی جوانمردان متناسب با نوع کشورداری و فرمانروایی پادشاهان بود. مجموعه کنش‌های اجتماعی آنها را می‌توان چنین دسته‌بندی کرد:

۷-۱. مبارزه با ظلم

در جامعه طبقاتی ایران باستان، اولین هدف تشکیل گروه‌های جوانمردی مبارزه با ظلم و ستم و دفاع از ظالمان بود. مبارزات علیه پادشاهان و عمال حکومتی بعد از پذیرش اسلام نیز با توجه به موازین اسلامی و تأکید بر مبارزه با ظلم و ستم در جامعه ایرانی ادامه داشت، بنابراین اولین گروه جوانمردان به نام «عیاران» در مقابل ظلم و ستم ثروتمندان و صاحبان قدرت به ویژه در زمان حکومت امویان و عباسیان ایستادگی کردند و به مبارزه با آنها برای احقاق حقوق مظلومان پرداختند. برای مثال، در زمان امویان، ابومسلم خراسانی با یاری تعدادی از جوانمردان به مبارزه و مقابله با خلفای اموی پرداختند (مشکور، ۱۳۹۸، ص. ۱۰۹). همچنین در زمان عباسیان، جوانمردان بسیاری در ایران و حتی بغداد علیه خلافت عباسی و ظلم و ستم آنها قیام کردند که از جمله این قیام‌ها، قیام یعقوب لیث در برابر ظلم و ستم آنها بود که منجر به تشکیل حکومت صفاریان شد (عوفی، ۱۳۹۳، ص. ۱۴۱). در زمان حمله مغول نیز جوانمردان با وجود رابطه عمیق خود با اهل عرفان، همانند عارفان به گوشه عزلت و کنج خلوت پناه نبردند بلکه قیام‌هایی را علیه مغولان طراحی کردند. برای مثال، اصیل‌الدین نیشابوری و احمدشاه قزاق پیر در تبریز از جمله جوانمردانی بودند که به مبارزه با مغول و حکومت ایلخانی پرداختند (سراج، ۱۳۶۳، ص. ۱۲۷/۲).

۷-۲. خدمت به خلق

خدمت به خلق از جمله موضوعاتی است که در قرآن کریم، روایات و سیره پیامبر (ص) و ائمه معصوم (ع) جایگاهی مهم دارد و تأکید زیادی بر آن شده است. تا جایی که بر اساس موازین اسلامی دستگیری و کمک به مردم نسبت به برخی از اعمال عبادی جایگاه بالاتری دارد. برای مثال پیامبر ایمان به خدا و منفعت رساندن به بندگان را برترین عبادات معرفی می‌کند (حرانی، ۱۳۸۲، ص. ۳۵). در آیین‌های ایرانی پیش از اسلام نیز بر این امر تأکید فراوانی شده است. اهتمام ورزیدن نسبت به گره‌گشایی از کار خلق و خدمت کردن به آنها موضوعی است که جنبه اجتماعی دارد و یکی از مقومات اخلاقی جامعه به شمار می‌رود. از جمله ویژگی‌های سرشتی جریان‌های جوانمردی که در تمام دوره‌های تاریخ با آن همراه بوده و در هیچ‌یک از گروه‌های جوانمردی مغفول نمانده است همین مسأله «خدمت به خلق» است. هر یک از گروه‌ها به اقتضای مبانی نظری و اعتقادی خود و همچنین با توجه به شرایط عصری بدان اهتمام ورزیده‌اند و بر

همین اساس خدمت به خلق در بین جوانمردان به شکل‌های مختلفی ظهور و بروز داشته است.

جوانمردان در برابر ستمگران و صاحبان قدرت از مردم دفاع می‌کردند، در سختی‌ها و مشکلات به آن‌ها یاری می‌رساندند و گاه جان خود را در راه خدمت‌رسانی به مردم فدا می‌کردند. این رفتار در تمامی کتب عیاری و فتوت‌نامه‌ها نیز قابل مشاهده است. برای مثال، در زمان ورود فیروزشاه و فرخ‌زاد به منزلی، دویست راهزن و دزد به کاروانی حمله می‌برند، در این زمان آن دو جوان غرق سلاح می‌شوند و به مبارزه با دزدان می‌پردازند و پنجاه تن از دزدان را به قتل می‌رسانند، باقی‌مانده نیز فرار می‌کنند (بیغمی، ۱۳۸۱، ص. ۹۴/۱) و یا در زمان عباسیان که افزایش شدید قیمت‌ها سبب فقر و تنگدستی مردم شد، عیاران به مبارزه با نهاد قدرت پرداختند و همین امر سبب شد تا قیمت کالاهای اساسی از سوی دولت کاهش یابد (مناظری، ۱۳۶۹، ص. ۱۵۸). همچنین در زمان قاجار با وجود انحرافات که در میان جوانمردان راه یافت؛ اما پهلوانان و اهالی زورخانه در شهرهایی همانند تهران و اصفهان به مرجعی برای رسیدگی به شکایت و دعاوی مردم تبدیل شدند، برای مثال، اکبر خراسانی، پهلوان نامداری بود که عمر خود را صرق خدمت به خلق و دفاع از آن‌ها در برابر ستمگران کرد (کاظمینی، ۱۳۴۳، ص. ۶۵). به طور کلی جوانمردان اجازه نمی‌دادند، بی‌گناهی کشته یا آزار و اذیت شود.

۷-۲-۱. محافظت از شهرها و برقراری امنیت راه‌ها

در بسیاری از سرزمین‌ها وظیفه حفاظت و مراقبت از شهرها و محله‌ها بر عهده جوانمردان بود. چنان‌که گفته شد در قرن پنجم هجری گروهی از جوانمردان به نام «احداث» در شهرهایی مانند حلب و دمشق پدید آمدند، اصلی‌ترین وظیفه و نقش اجتماعی آن‌ها حفاظت از شهرها و محله‌ها در مقابل تهاجم بیگانگان، حل و فصل اختلافات و درگیری‌های میان مردم بود (کاشفی، ۱۳۵۰، ص. ۳۱). همچنین در زمان خلافت امویان و عباسیان بیشتر عیاران در شهرهایی مانند خراسان، سیستان و کوفه حضور داشتند، برخی از آنان در این شهرها به راه‌داری، حفاظت از کاروان‌های زیارتی یا کمک به داروغه و کلانتر شهر جهت برقراری نظم و آرامش در شهر و روستاها مشغول بودند (کاظمینی، ۱۳۴۳، ص. ۱۱۶)، یا در زمان قاجار لوتیان در شهرهای بزرگی چون تهران، اصفهان و شیراز به پاسداری و حفاظت از محلات و شهرها مشغول بودند و از حمله و تجاوز دیگران به آنجا دفاع می‌کردند (مارتین، ۱۳۹۰، ص. ۱۵۰). یکی دیگر از وظایف جوانمردان حفاظت از راه‌ها و کاروان‌های مسافرتی و زیارتی بود. برای نمونه، در زمان ایلخانان پس از برقراری آرامش نسبی در کشور، جوانمردان عهده‌دار این امر شدند. شرف‌الدین امیر مظفر از پهلوانان مشهور و توانا در عصر ایلخانان وظیفه این امر مهم و خطیر را برعهده داشت. وی از طریق حکم اولجایتو محمد، مسئول تأمین امنیت راه‌ها و حفاظت از اموال و ناموس مردم شد و تا سال‌ها به این کار مهم مشغول بود. پس از او پسرش نیز برای این کار برگزیده شد (شبانکاره‌ای، ۱۳۶۳، ص. ۳۱۸). از سویی دیگر جوانمردان در میان مردم عادی و جامعه حضور داشتند و از اختلافات و درگیری‌های میان مردم آگاه بودند. به همین جهت جوانمردان نیز که خود را در قبال جامعه مسئول می‌دیدند، به دلیل آگاهی از وضع مردم از هر راهی برای حفظ نظم آن شهر و محلات و حل اختلاف میان مردم استفاده می‌کردند. در عصر قاجار نیز لوتیان نتوانستند در مقابل اختلافات و درگیری‌های افراد و همچنین تجاوز بیگانگان سکوت کنند. آقاعزیز از شاهزادگان قاجاری و یکی از لوتیان تهران به رفتار نیک و محافظت از اهالی محل مشهور بود. وی قدرت و نفوذ فراوانی داشت، تا جایی که دیگران توان ایجاد اغتشاش و درگیری در میان محلات تحت نفوذ او را نداشتند و اهالی محل در صلح و آرامش به سر می‌بردند

(افضل الملک، ۱۳۶۱، ص. ۲۸۷).

۷-۲-۲. ایثار

ایثار و گذشت در آیین جوانمردی از اصول مهم اخلاقی در جامعه و در ارتباط با دیگران بود. از همان ابتدای ظهور جوانمردی، این آیین با ایثار و گذشت قرین بود و با پذیرش اسلام از سوی مردم این مفهوم رنگ و بویی جدید یافت (کربن، ۱۳۶۳، ص. ۱۳۴). جوانمردی نوعی خدمت‌گزاری به مردم بود که در آن جوانمردان دیگران را بر خود ترجیح می‌دهند و هیچ مالکیتی برای اموال و ثروت خود در نظر نمی‌گرفتند. به بیان دیگر، جوانمردان در راه خدمت به مردم و رسیدن به اهداف والای خود مانند برقراری عدالت و انصاف و احقاق حقوق ضعفا، از مال و جان خود نیز می‌گذشتند تا بتوانند جامعهٔ آرمانی خود را پایه‌گذاری کنند. در آیین جوانمردی مبارزه در راه دین و برای حفاظت از وطن پسندیده و شایسته بود. جوانمردان اگرچه خود مخالفان سرسخت حکومت‌ها پادشاهی و استبدادی بودند ولی در زمان هجوم بیگانگان، تا پای جان برای دفاع از کشور، دین و مردم مبارزه می‌کردند. آن‌ها گاه برای این کار از سوی حکومت حقوقی دریافت می‌کردند و گاه بدون چشم‌داشت به دفاع از دین و کشور مشغول می‌شدند (کاظمینی، ۱۳۴۳، ص. ۱۳۸). نمونه‌ای از فعالیت‌های آن‌ها را در زمان حملهٔ مغول در شهرهای مختلف ایران می‌توان مشاهده کرد. برای مثال، در قرن هفتم، پهلوان حسام‌الدین محمد از پهلوانانی است که برای حفظ کشور و شهر خود در برابر حمله مغول تا پای جان مقاومت و مبارزه کرد (سراج، ۱۳۶۳، ص. ۱۳/۲). همچنین در داستان حسین کرد شبستری، احداث که از نیروی بدنی فوق‌العاده‌ای برخوردار بودند برای دفاع و مراقبت از سرزمین و مردم خود از جان و مال خویش می‌گذرند و بی‌می به خود راه نمی‌دهند، افزون‌بر آن در زمان صفویان پهلوان بیک قمری در راه اعتلا وطن و دفاع از آن تلاش کرد. برای مثال، در جنگ میان ایران و ازبک‌ها در خراسان جانبازی و رشادت‌های فراوانی از خود نشان داد و به سبب شجاعت و کاردانی فراوان به مقام امیری لشکر منصوب شد (کاظمینی، ۱۳۴۳، ص. ۶۴).

تعاملات سیاسی و اجتماعی جوانمردی

Plitical and Social interactions of Jawānmardi

ردیف	نام جوانمرد	گروه جوانمردی	زمان حیات	فعالیت اجتماعی / سیاسی	منبع
۱	ابومسلم خراسانی	عیار	سدهٔ دوم هجری قمری	قیام علیه بنی‌امیه و یاری کردن عباسیان جهت رسیدن به حکومت	(مشکور، ۱۳۹۸، ص. ۱۰۹)
۲	صالح نصر	عیار	سدهٔ سوم هجری قمری	جنگ و مقابله با خلیفهٔ عباسی و کارگزاران آن	(مستوفی، ۱۳۳۹، ص. ۳۷۰)
۳	عشان‌بن نصر	عیار	سدهٔ سوم هجری قمری	مبارزه با ظلم و ستم عمال و کارگزاران طاهریان	(کاظمینی، ۱۳۴۳، ص. ۱۳۸)
۴	یعقوب‌لیث صفاری	عیار	سدهٔ سوم هجری قمری	جنگ و مقابله با خلیفهٔ عباسی و	(مستوفی، ۱۳۳۹، ص. ۳۷۰)

					تشکیل حکومت صفاریان (ص. ۳۷۰)
۵	حمزه‌ابن آذرک	عیار	سده سوم هجری قمری	مبارزه با عمال خلیفه عباسی و خارج کردن اعراب از شهرهای ایران	(کاظمینی، ۱۳۴۳، ص. ۱۳۸)
۶	احمد خربنده	شاطر	سده هشتم هجری قمری	کوتوال قلعه بم	(کرمانی، ۱۳۶۶، ص. ۹۱)
۷	فخرالدین	کلو	سده هفتم هجری قمری	حاکم و کلانتر محله کازرون	(غنی، ۱۳۸۳، ص. ۱۴۷)
۸	رئیس ناصرالدین عمر کلو	کلو	سده هفتم هجری قمری	یاری رساندن به شاه شجاع در درگیری با شاه ابواسحاق	(همان)
۹	اسد خراسانی	پهلوان	سده هفتم هجری قمری	فرمانده شاه شجاع و حاکم کرمان	(خواندمیر، ۱۳۸۰، ص. ۳۰۷/۳)
۱۰	ملک	پهلوان	سده هفتم هجری قمری	نقش داشتن در قتل صدر جهان	(کاشانی، ۱۳۸۴، ص. ۱۲)
۱۱	مظفر یزدی	پهلوان	سده هفتم هجری قمری	اسفهلار اتابک	(شبانکاره‌ای، ۱۳۶۳، ص. ۲۱۳)
۱۲	علی سرخ خوافی (ابومسلم)	پهلوان	سده هفتم هجری قمری	اسفهلار ایلخان	(همان، ص. ۳۴۴)
۱۳	شرف‌الدین امیر مظفر	عیار	سده هفتم هجری قمری	مأمور تأمین امنیت راه‌ها	(همان، ص. ۳۱۸)
۱۴	اصیل‌الدین نیشابوری	پهلوان	سده هفتم هجری قمری	مقابله با حمله مغولان و رسیدن به مقامات لشکری و کشوری	(سراج، ۱۳۶۳، ص. ۱۱۱/۲)
۱۵	حسام‌الدین محمد	پهلوان	سده هفتم هجری قمری	مقاومت گسترده در برابر هجوم مغولان	(همان، ص. ۱۳)
۱۶	محمد بن محمود جردی	پهلوان	سده هفتم هجری قمری	ایجاد تشکیلات و تجهیزات مناسب برای مبارزه با مغولان	(بیانی، ۱۳۷۵، ص. ۷۴۱/۲)
۱۷	شمس‌الدین محمد مظفر	عیار	سده هشتم هجری قمری	اولین امیر سلسله مظفری	(خواندمیر، ۱۳۸۰، ص. ۱۰۳/۳)
۱۸	عبدالرزاق باشتینی	عیار	سده هشتم هجری قمری	اولین امیر سربداران	(سمرقندی، ۱۳۳۸، ص. ۳۰۸)
۱۹	شجاع‌الدین بمی	اخی	سده هشتم هجری قمری	کوتوال قلعه بم و مبارزه با امیر مبارزالدین محمد مظفری	(یزدی، ۱۳۳۶، ص. ۱۲۴)

۲۰	بیک قمری	پهلوان	سده دهم هجری قمری	فداکاری‌های فراوان در راه اعتلاء وطن و مبارزه با ازبک‌ها	(کاظمینی، ۱۳۴۳، ص. ۶۵)
۲۱	محسن عاشق آبادی تفنگچی	پهلوان	سده دهم هجری قمری	حفاظت از نجف اشرف در زمان حمله مرادپاشا عثمانی	(اسکندریک و واله، ۱۳۸۷، ص. ۱۰۳۴/۳)
۲۲	یوسف ساوه‌ای	پهلوان	سده دهم هجری قمری	ترویج آیین پهلوانی در ایران و هند و به حکومت رسیدن سرزمین هند	(استرآبادی، ۱۳۸۷، ص. ۲۴/۲)
۲۳	حاجی محمد مشهدی	پهلوان	سده یازدهم هجری قمری	مبارزه با علیقلی خان حاکم مشهد و به حکومت مشهد رسیدن	(مروی، ۱۳۶۴، ص. ۳۹/۱)
۲۴	حاجی الهیار نامی	لوتی	سده دوازدهم هجری قمری	کشتن رجبعلی داروغه اعزامی تهران از سوی حکومت	(کسروی، ۱۳۷۳، ص. ۴۹۰)
۲۵	اکبر خراسانی	پهلوان	سده دوازدهم هجری قمری	عامل مؤثر در گشایش و گسترش امور زورخانه و کشتی گرفتن	(کاظمینی، ۱۳۴۳، ص. ۶۵)
۲۶	ابراهیم حلاج یزدی	پهلوان	سده سیزدهم هجری قمری	رواج ورزش باستانی و رسیدن به مقام قاپوچیگری (دربانی دربار)	(همان، ص. ۶۶)
۲۷	حاج محمد صادق بلور فروش	پهلوان	سده سیزدهم هجری قمری	رواج ورزش باستانی و زورخانه‌ای در سراسر کشور	(افشاری، ۱۳۸۴، ص. ۱۳۸)

نتیجه‌گیری

جوانمردان از گروه‌های اجتماعی فعال و نقش‌آفرین در طول تاریخ و در سرزمین‌های مختلف به‌ویژه ایران بودند. آیین جوانمردی در طول تاریخ تحولات فراوانی را از سر گذراند و به گروه‌های مختلفی تقسیم شد. در این پژوهش با بررسی منابع تاریخی و کتاب‌های عامیانه همانند «سمک‌عیار»، «داراب‌نامه» و فتوت‌نامه‌ها بیان می‌شود که گروه‌های جوانمردی با هدف ساختن جامعه آرمانی و با تأثیرپذیری تعالیم آیین زرتشت و پس از آن، تعالیم اسلامی و عرفانی به مبارزه با ظلم و برقراری عدالت در جامعه پرداختند. آن‌ها در سرزمین‌ها و در دوره حکومت‌های مختلف متناسب با شیوه و روش کشورداری حاکمان کارکردهای اجتماعی و سیاسی متفاوتی مانند مراقبت از شهرها و کاروان‌ها را به انجام رساندند، گاهی تعدادی از آن‌ها برای پیشبرد اهداف خود، به خدمت دولت‌ها نیز در می‌آمدند و برخی از آن‌ها همواره مخالفان سرسخت حکومت‌ها بودند و به دنبال راهی برای برقراری عدالت و برابری در جامعه بودند. همین امر سبب گسترش حضور و نفوذ جوانمردان در میان جامعه و مردم در دوره‌های خاص تاریخی همانند حمله مغول، یا زمان ظلم و ستم امرا همانند عصر خلافت عباسیان و امویان و ارتباط آن‌ها با سایر گروه‌های اجتماعی مانند عارفان و پیشه‌وران شد. دامنه

فعالیت‌های آن‌ها تا عصر حاضر در قالب گروه‌های جوانمردی مانند لوتی‌ها و باباشمل‌ها نیز ادامه دارد که برخی از آن‌ها تا پای جان از کوی و محله خود محافظت می‌کنند و برای محافظت از مردم و نوامیس آن‌ها از هیچ کاری رویگردان نیستند، هرچند در میان برخی از گروه‌های باقی مانده جوانمردان همچون لوتیان گاه انحرافات اخلاقی و رفتاری مشاهده می‌شود؛ اما یاری به مظلومان و مبارزه با ظلم اصلی‌ترین هدف و آرمان این گروه اجتماعی است. این پژوهش با چالش‌هایی مانند نبود منابع دقیقی در باب تعاملات اجتماعی جوانمردان و ارتباط آن با سایر گروه‌های اجتماعی روبرو بود. همچنین پیشنهاد می‌شود پژوهش‌هایی در باب بررسی ابعاد مختلف رابطه جوانمردان با عارفان دو سنت عرفانی، بازتاب نقش اجتماعی جوانمردان در ادب فارسی، تأثیر اصول‌های جوانمردی در زندگی و جوامع امروزی انجام پذیرد.

منابع

- ابن اعثم کوفی، محمدبن علی (۱۳۷۲). *الفتوح* (محمد مستوفی هروی، مترجم). فتوحات اسلامی. ابن بطوطه (۱۳۶۱). *سفرنامه ابن بطوطه* (محمدعلی موحد، مترجم). آنگاه.
- استرآبادی، محمدقاسم (۱۳۸۷). *تاریخ فرشته از آغاز تا بابر* (محمدرضا نصیری، مصحح). انجمن آثار و مفاخر فرهنگی. اسکندریبیک، ترکمان، و واله، محمدیوسف (۱۳۸۷). *عالم آرای عباسی*. کتاب فروشی اسلامیه.
- افشاری، مهران (۱۳۸۴). *آیین جوانمردی (مرام و سلوک طبقه عامه ایران)*. دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- افضل الملک، غلامحسین (۱۳۶۱). *افضل التواریخ* (به کوشش منصوره اتحادیه و سیروس سعدوندیان). پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- بهرامی، ایرج، و اربابی، علی (۱۳۹۰). *آیین پهلوانی، جوانمردی و عیاری*. زوار.
- بیانی، شیرین (۱۳۷۵). *دین و دولت در ایران عهد مغول*. دانشگاهی.
- بیغمی، محمدبن علی (۱۳۸۱). *داراب نامه* (ذبیح‌الله صفا، مصحح). علمی و فرهنگی.
- تاورنیه، ژان باتیست (۱۳۳۶). *سفرنامه تاورنیه* (ابو تراب نوری، مترجم). کتابفروشی تأیید. (اثر اصلی منتشر شده در ۱۶۷۶). تقوی سنگدهی، لیلا، بیات، مسعود، و محمدی، نرگس (۱۳۹۶). بررسی اوضاع سیاسی و اجتماعی روزگار میرسیدعلی همدانی. <https://ensani.ir/fa/article/373864> ۸۳-۶۸، (۱۷)۵.
- حاکمی، اسماعیل (۱۳۸۲). *آیین فتوت و جوانمردی*. اساطیر.
- حرانی، ابن شعبه (۱۳۸۲). *تحف العقول* (محمدصادق حسن‌زاده، مترجم). انتشارات آل علی.
- حسینی نقشبندی، عبدالرحمان (۱۳۸۱). *سادات نقشبندی و جنبش‌های ملی کرد در گذر تاریخ* (محمد بانه‌ای، مترجم). انتشارات حسینی اصل.
- خواندمیر، غیاث‌الدین بن همادالدین (۱۳۸۰). *تاریخ حبیب السیر*. خیام.
- دامادی، سید محمد (۱۳۷۳). *الادب و المروه با تحقیق در فراز و فرود فتوت و جوانمردی*. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- دروویل، گارسیا (۱۳۸۸). *سفرنامه دروویل* (جواد محیی، مترجم). گوتنبرگ. (اثر اصلی منتشر شده در ۱۸۲۸). رضی، هاشم (۱۳۷۶). *وندیداد*. نشر فکر روز.

- راوندی، مرتضی (۱۳۸۳). *تاریخ اجتماعی ایران*. امیرکبیر.
- زرین کوب، عبدالحسین (۱۳۸۲). *ارزش میراث صوفیه*. امیرکبیر.
- سراج، منہاج‌الدین (۱۳۶۳). *طبقات ناصری* (عبدالحی حبیبی، مصحح). دنیای کتاب.
- سمرقندی، دولت‌شاه (۱۳۳۸). *تذکره الشعرا* (محمد رضائی، مصحح). خاور.
- شبانکاره‌ای، محمد (۱۳۶۳). *مجمع‌الانساب* (میرهاشم محدث، مصحح). امیرکبیر.
- عوفی، سدیدالدین (۱۳۹۳). *جوامع‌الحکایات و لوامع‌الروایات* (جعفر شعار، مصحح). انتشارات علمی و فرهنگی.
- غفاری فرد، عباسقلی (۱۳۸۱). *تاریخ تحولات سیاسی، اجتماعی اقتصادی و فرهنگی عصر صفویه*. سمت.
- غنی، قاسم (۱۳۸۳). *تاریخ عصر حافظ* (بحث در آثار و افکار حافظ). زوار.
- قنادزاده، صدیقه (۱۳۸۶). بررسی آئین عیاری در تاریخ ایران. پژوهشنامه تاریخ، ۲(۷)، ۹۳-۱۰۸.
- <https://ensani.ir/fa/article/60601>
- کاشانی، ابوالقاسم (۱۳۸۴). *تاریخ‌الجایتو* (مهین همبلی، مصحح). انتشارات علمی و فرهنگی.
- کاشفی سبزواری، حسین (۱۳۵۰). *فتوت‌نامه سلطانی* (محمدجعفر محجوب، مصحح). انتشارات بنیاد فرهنگ ایران.
- کاظمینی، کاظم (۱۳۴۳). *نقش پهلوانی و نهضت عیاری در تاریخ اجتماعی و حیات سیاسی ملت ایران*. بی‌نا.
- کرین، هانری (۱۳۶۳). *آیین جوانمردی* (احسان نراقی، مترجم). نو.
- کرمانی، افضل‌الدین (۱۳۶۶). *سلجوقیان و غزدر کرمان* (محمدابراهیم باستانی پاریزی، مترجم). سروش.
- کرمی‌پور، حمید (۱۳۹۲). بررسی ابعاد اجتماعی آئین فتوت در خراسان از قرن سوم تا ششم هجری. *تحقیقات تاریخ اجتماعی*، ۳(۱)، ۸۹-۱۱۳. https://socialhistory.ihcs.ac.ir/article_712.html
- کسروی، احمد (۱۳۷۳). *تاریخ مشروطه ایران*. امیرکبیر.
- گولپینارلی، عبدالباقی (۱۳۹۸). *مولویه پس از مولانا* (توفیق سبحانی، مترجم). علم. (اثر اصلی منتشر شده در ۱۹۷۲).
- مارتین، ونسا (۱۳۹۰). *عهد قاجار، مذاکره، اعتراض و دولت در ایران* (حسن زنگنه، مترجم). ماهی. (اثر اصلی منتشر شده در ۲۰۰۵).
- مدائینی، مهدی، و افشاری، مهران (۱۳۸۱). *چهارده رساله در باب فتوت و اصناف*. انتشارات چشمه.
- مروی، محمد کاظم (۱۳۶۴). *عالم آرای نادری* (به کوشش محمدامین ریاحی). زوار.
- مستوفی، حمدالله (۱۳۳۹). *تاریخ‌گزیده* (اهتمام عبدالحسین نوائی). امیرکبیر.
- مشکور، محمدجواد (۱۳۹۸). *تاریخ شیعه و فرقه‌های اسلامی تا قرن ۴*. اشراقی.
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۷۴). *ساختار حکومت پادشاهی و عدم رشد بورژوازی در ایران*. مجله راهبرد، ۶(۶)، ۲۹-۶۴.
- <https://ensani.ir/fa/article/128598>
- مناظری، محمدحسن (۱۳۶۹). *زندگی اجتماعی در حکومت عباسیان* (مسعود رجب‌نیا، مترجم). انتشارات علمی و فرهنگی.
- یزدی، جلال‌الدین معین‌الدین (۱۳۳۶). *مواهب‌الهی در تاریخ آل مظفر* (سعید نفیسی، مصحح). اقبال.
- یزدی، حسین (۱۳۹۰). *فتوت، شجاعت، پهلوانی، قهرمانی و ورزش در ایران عصر صفوی*. مدیریت ورزشی، ۳(۱۰)،

References

- Afshari, M. (2005). *Ain-e javanmardi*. Cultural Research Office. [In Persian].
- Afzal-olmolk, Gh. (1982). *Afzal-oltavarikh*. Research Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian].
- Aufi, S. (2013). *Collections of stories and narrations* (J. Shoar, E.d.). Scientific and cultural Publications. [In Persian].
- Bahrani, I., & Arbabi, A. (2011). *Ain-e javanmardi, pahlavani va ayari*. Zavar Publication. [In Persian].
- Bayani, Sh. (1996). *Din va Dolat dar ahd-e maughoul*. Daneshgahi Publication. [In Persian].
- Beyghami, M. A. (2002). *Darab nameh*. Elmi Farhangi Publication. [In Persian].
- Corbin, H. (1984). *Traites des conaagnon- cheveliers* (E. Naraghi, Trans.). Now Publication. [In Persian].
- Damadi, M. (2003). *Al adab va al morovat ba tahghi dar farz va fauroud Futuwat va javanmardi*. Research Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian].
- Drewville, G. (2009). *Travelogue* (J. Mohi, Trans.). Gutenberg Publication. [In Persian]. (Original work published in 1828).
- Eskandarbeyk, T., & Valeh, M. Y. (2008). *Alem Aray-e Abbasi* (M. R. Nasiri, E.d.). Eslameyeh Publication. [In Persian].
- Esterabadi, M. (2008). *Tarikhe Fereshte az aghaz ta baber*. Association of Cultural Works and Honors. [In Persian].
- Ghafari Fard, A. (2002). *The history of political, social, economic and cultural developments of the Safavid era*. Samt Publication. [in Persian].
- Ghanadzadeh, S. (2004). A survey of the Historical background of Ayyari movement in Iran. *History Bulletin*, 2(7), 1-16. <https://ensani.ir/fa/article/60601> [In Persian].
- Ghani, Gh. (2004). *The history of Hafez's era (discussion on Hafez's works and thoughts)*. Zavar Publication. [In Persian].
- Golpinarli, A. (2019). *Molawieh pas az molana* (T. Sobhani, Trans.). Elm Publication. [In Persian]. (Original work published in 1972).
- Hakemi, E. (2003). *Ain-e Futuwat va javanmardi*. Asatir Publication. [In Persian].
- Harani, E. (2003). *Tohafologhol* (M. S. Hasanzade). Al Ali Publication. [In Persian].
- Hoseini, A. (2001). *Sadat Naqshbandi and Kurdish national movements through history* (M. Banei, Trans.). Hoseini Asl Publication. [In Persian].
- Ibn Atham Kufi, M. A. (1993). *Al-Futuh* (M. Mostofi Heravi, Trans.). Islamic conquests. [In Persian].
- Ibn-batuteh (1982). *Safarnameh*. Agah Publication. [In Persian].
- Karamipour, H. (2013). Investigating the social dimensions of Fatut ritual in Khorasan from the 3rd century Hijri to the 6th century Hijri. *Social History Research*, 3(1), 89-113. https://socialhistory.ihcs.ac.ir/article_712.html [In Persian].
- Kashani, A. (2005). *Tarikh-e Oljaytu* (M. Hambeli, E.d.). Elmi farhangi Publication. [In Persian].
- Kashefi Sabzevari, H. (2011). *Futuwat name soltani* (M. J. Mahjoub, E.d.). Publications of Farhang Iran Foundation. [In Persian].
- Kasravi, A. (1994). *Constitutional history of Iran*. Amir Kabir Publication. [In Persian].
- Kazemeyni, K. (1964). *The role of Pahlavi and the Ayari movement in the social history and political life of the Iranian nation*. (n.p). [In Persian].
- Kermani, A. (1987). *Saljogheyan va ghoz dar kerman* (M. E. Bastani, E.d.). Soroush Publication. [In Persian].
- Khandmir, Gh. (2001). *Tarikh-e Hbib olseyr*. Khayam Publication. [In Persian].
- Madayeni, M., & Afshari, M. (2002). *Fourteen treatises on Futuwat and Asnaf*. Cheshmeh Publication. [In Persian].
- Martin, V. (2011). *Ahd-e ghajar, mozakere, e'teraz va dolat dar Iran* (H. Zanganeh, Trans.). Mahi Publication. [In Persian]. (Original work published in 2005).
- Marvi, M. K. (1985). *Alem Araye Naderi* (by M. A. Riyahi). Zavar Publication. [In Persian].

- Mashkur, M. J. (2019). *The history of Shia and Islamic sects up to the 4th century*. Eshraghi Publication. [In Persian].
- Monazeri, M. H. (1990). *Social life in Abbasid rule* (M. Rajabnia, Trans.). Scientific and cultural publications. [In Persian].
- Moshirzade, H. (1999). The structure of the monarchy and the lack of growth of the bourgeoisie in Iran. *Rahbord*, (6), 29-64. <https://ensani.ir/fa/article/128598> [In Persian].
- Mostaufi, H. (1960). *Tarikh-e gozideh* (by A. Navaie). Amir Kabir Publication [In Persian].
- Ravandi, M. (2004). *The social history of Iran*. Amir Kabir Publication. [In Persian].
- Razi, H. (1997). *Vendidad*. Fekre Rooz Publication. [In Persian].
- Samarghandi, D. (1959). *Tazkare shoara*. (M Ramazani, E.d.). Khavar Publication. [In Persian].
- Seraj, M. (1984). *Tabaghat-e Naseri* (A. H. Habibi, E.d). Donyaye Ketab Publication. [In Persian].
- Shabankareh, M. (1984). *Majamolansab* (M. H. Mohades, E.d.). Amir Kabir Publication. [In Persian].
- Taghavi Sangdehi, L., Bayat, M., & Mohammadi, N. (2017). Investigation of the political and social situation of the era Mirsaid Ali Hamdani. *History of Khwarazmi*, 5(17), 68-83. <https://ensani.ir/fa/article/373864> [In Persian].
- Tavernier, J. B. (1957). *rrrrr rrrr's tvvll eeee* (A. Nuri, Trans.). Taeid Publication. [In Persian]. (Original work published in 1676).
- Yazdi, H. (2011). Bravery, courage, valor, heroism and sports in Safavid Iran. *Sports Management*, 3(10), 121-136. https://jism.ut.ac.ir/article_23797.html [In Persian].
- Yazdi, J. M. (1957). *Divine gifts in the history of Muzaffar* (Nafisi, E.d.). Eghbali Publication. [In Persian].
- Zarrinkoob, A. H. (2000). *Searching in Sufism of Iran*. Amir Kabir Publication [In Persian].